

Szkítiától Lappóniáig

A nyelvrokonság és a magyar irodalom

A tudományos közfelfogás szerint a magyar – önálló nyelvként – mintegy háromezer esztendő, azaz az idők során magyarrá váló etnikum i. e. 1000 körül vált ki a nyelvrokon közösségből. Hogy ez az esemény hol, miért s milyen körülmények között következett be, valamint hogy mely nyelvcsaládból történt meg a kiszakadás, erre a kérdéssorozatra – történeti idővel mérve – csak igen későn, a XVIII. század közepe után s voltaképpen csak a nyelvet illetően adott részfeleletet a kutatás. A tudomány azóta számos ágra specializálódva ezt a választ megpróbálja egyre pontosabbá, részletesebbé tenni. Az alaptétel igazán túl – mely szerint a magyar uráli, finnugor, ugor nyelv – a kérdéscsoport további részleteire (amelyek az őshaza, az őshazák helyére, az elválás mikéntjére, a magyarság vándorlásának útvonalára és eseményeire, az etnikum-gyarapodás módjára, tehát mintegy kétezer év történetére, egészen a Kárpát-medencében, az i. sz. 896-ban történt végleges megtelepedésig tartó időszakra vonatkoznak) egyre csak keresik a korrekt, hiteles, minél valószínűbb megoldásokat.

A hovatarozásunkat (főként nyelvünk eredetét) véglegesen és érvényesen meghatározó munka, a matematikus és csillagász jezsuita szerzetes, a magyar Sajnovics János (1733–1785) 1770-ben Koppenhágában, majd Nagyszombatban közreadott latin nyelvű műve (*Demonstratio. Idioma Ungarorum et Lapponum idem esse*) egyidejűleg nemzetközi és nemzeti jelentőségű. Tudományos hitelét és súlyát tovább növelte az orvos és grammatikus, ugyancsak magyar Gyarmathi Sámuelnek (1751–1830) 1799-ben Göttingenben kinyomtatott, szintén latin nyelvű könyve (*Affinitas Linguae Hungaricae cum Lingvis Fennicae Originis grammatice demonstrata*), amely előzményénél lényegesen gazdagabb dokumentációval igazolta a finnugor nyelvek közös eredetét. E művek a magyar nyelv hovatarozásáról és a magyar őstörténetről már a XVII. század óta sok mindent helytállóan gondoló európai tudományosságot tökéletesen megnyugtatták, meggyőzték, a műveltebb magyarok köreit azonban mélyen és huzamos időre felkavarták.

Ez a jelenség mindenképp furcsának és érthetetlennek tűnhet a külföld előtt, amely természetesen nem érti, nem értheti, miért nem szerzett egyértelmű örömet Magyarországon az igazság fényre kerülése. Hiszen Európa minden pontján tudták, hogy a magyar etnogenezis megoldatlan kérdés, hogy a magyarok kapcsolatba állítása a szkítákkal, hunokkal, avarokkal és más egykori népekkel csak tetszetős feltevés, egy-egy elkanyarodás a valósághoz vezető úttól. Hogy közben az egyre nehezebb historikumú magyarság írástudóiban is lejátszódott egy – a már korai krónikáktól sugallt – történet-pszichikai változás, amelynek következtében igaznak fogadták el a megszépített régmúltat (Attilával és hunjaival), kevesen gondolták és hitték volna. Pedig ez következett be Sajnovics művének megjelenése után, s a tényekkel való szembefordulás érvényesült később a nagy hatású Horvát István tanításaiban is. A tudás, a tudat és a hit elemei keveredtek, s a zavart csak fokozta Herder „hírhedt jóslatának” a múltra is árnyat vető értelmezése. Az elenyészéstől való félelem és az arisztokratizmusból fakadó indulatok munkáltak utóbb a rossz

emlékü ugor-török háborúban, s ez él tovább napjaink dilettáns, sumer-magyar, illetve sok egyéb azonosságot hirdető betűtengerében is.

E különös jelenség, reakció magyarázata – túl az elmondottakon – nem csupán az illúziók és álmok szétfoszlásában keresendő, valamint csak részben abban, hogy a lappokat (és számos más finnugor népet) a XVIII. század végén Európa (és Ázsia) primitív, vad, egzotikus, „történelem nélküli”, apró és jelentéktelen etnikumaként emlegeti a szűkszavú irodalom. Az okok egyike abban a nem egészen szerencsés gondolkodásmódban, megközelítésben rejlik, amellyel ezt a kényesnek bizonyuló kérdést az „illetékesek” kezelték. Az „illetékesek” – ebben az esetben a nyelvtudósok – hosszú időn át pusztán azt az egy feladatot vallották és vállalták magukénak, hogy minél több és pontosabb nyelvi, nyelvészeti (a nagyközönség számára persze egyre érthetlenebb szaknyelvészi) adattal igazolják a finnugor nyelvcsalád egybetartozását, s ily módon kimutassák a nyelvrokonság fokozatait is. A nyelvi adatok mögül azonban hiányzott az ember, a nép, a szellem és a kultúra, s ezt a szférát huzamos ideig csak néhány téves, elferdített információ, tendenciózus előítélet helyettesítette. A helyesbítésre, az árnyaltabb kép megrajzolására nem akadt vállalkozó. Íme a nyugtalanság, az ellenszenv, a háborgás néhány további lehetséges előidéző motívuma!

De hogy fogadta mindezt, hogyan reagált minderre a magyar irodalom, amely a magyar szellemi életben a felvilágosodástól kezdve egyre fontosabb szerephez jutott?

Természetesen ambivalens módon, s ez a kettősség (elfogadás, elutasítás) mind a mai napig jellemző is maradt. Az elutasításban is ott van azonban az akaratlan tudomásulvétel („tudom, de nem hiszem” vagy „tudom, de mást vallok”), az elfogadás skálája viszont széles, a kritikátlan lelkesedéstől, a tudománytalan etimologikus vereszetektől a fordításokon át a mélyebb, rejtettebb hatásokig, a motívumokban, szemléletben megnyilvánuló „rokonságig”.

Ennek a skálának szükségképpen csak néhány fő hangját lehet e rövid számbavételben leütni. Nem csupán a terjedelem szabta korlátok miatt. Sokkal inkább azért, mert ezt a témát ez ideig a magyar irodalomtudomány még nem dolgozta fel, nem gondolta végig, csupán bizonyos részkérdéseit oldotta meg. Vaskos könyvvé kerekedhetne a teljességre törekvő szintézis, nevek, címek és idézetek százaival, nem beszélve a háttérrel megvilágító ugyancsak helyigényes apparátusról. Szóvá kell tenni azt is, hogy a finnugorsággal kapcsolatos egész kérdéskomplexum – magyar vonatkozásban – sokkal összetettebb, bonyolultabb annál, ahogy fölvázolhattam. Az írók, tudósok állásfoglalásának mikéntjét különféle körülmények, aktualitások határozták meg mindig is, így egyebek mellett történeti, politikai, tudománytörténeti, nemzetiségi, felekezeti szempontok. Minden esetben érdekes és érdemes földeríteni a „hovatartozás”, a pro vagy kontra állásfoglalás háttérét is. Sajnos, a továbbiakban, egy-két kivételtől eltekintve, az ilyen jellegű környezetrajzot is mellőznöm kell.

Sajnovics művének tanítását – szinte egyhangúlag – utasítja el a magyar felvilágosodás három kiemelkedő költő-képviselője, Orczy Lőrinc, Barcsay Ábrahám s köztük, velük a legismertebb: Bessenyei György is. Érdemes idézni itt Barcsay Magyarországon gyakran emlegetett és idézett epigrammáját, amely pontosan jelzi ennek az elutasításnak fő motívumát:

*Sajnovics jármától óvjuk nemzetünket,
Ki Lappóniából hurcolja nyelvünket!*

Még érdekesebb, hogy a fenti, az egyebekben haladó gondolkodásúnak tartható költők mellett éppen egy konzervatívként jellemzett író áll ki a frissen felfedezett nyelvrokonok mellett, s a kor legsikeresebb, legdivatosabb könyvében (*Etelka* című regényében – 1788), majd *Etelka Karjelben* című drámájában mintegy elfogadja Sajnovics tanítását, de finnugor ismereteit – utóbb másoktól is követetten – összeolvasztja kora eklektikus östörténeti tanaival. Karjel Karjalával azonos, ide helyezi ugyanis Dugonics András a magyar őshazát. Művei egyébként hemzsegnek a tévedésektől, naivitásoktól, de ezekben az évtizedekben más sem tudott volna hitelesebb képet festeni a magyar előidőkről. Több más, kevésbé ismert finnugor párti nevet és címet is lehetne még említeni (például Perecsényi Nagy Lászlót és észt tárgyú eposzát), súlyuk, jelentőségük a korabeli közvélemény formálásában és az egész magyar irodalomban azonban csekélynek bizonyult.

Gyarmathi műve sem enyhít sokat ilyképp a tartózkodáson, legalábbis erről tanúskodik a nagy befolyású Kazinczy, majd Kölcsey néhány lekicsinylő, elutasító megjegyzése. Pedig Kölcsey nem is keveset olvasott és tudott éppen a lappokról! Lehet, hogy ezért fordult el tőlük? Féltette oly vontatottan civilizálódó, de sorsát mégis Nyugathoz kötő népét az északi és keleti rokonság elmaradottságától, visszahúzó hatásától? Kazinczy is mindent ismer az idevágó irodalomból, 1825 (!)-ben mégis így nyilatkozik: „...A’ Fenn és Lapp népnek, Sz. Pétervár felett, Torneo körül, számos szavai vagynak, mellyek néha csak hangban, néha jelentésben is, hasonlítanak a’ mieinkhez. Innen a’ gondolat, hogy a’ két nép mitőlünk erede, vagy mi őtőlök: hogy nemzetünknek egy része oda tolatott;... A’ lidércz rém még a’ nagy Révait, nyelvünknek leglelkesebb, legtudósabb Grammaticusát sem hagyá kísértetek nélkül. Ellenben Beregszászi nem egyes szók, hanem az egész Nyelv’ alkotmányának összehasonlítása által mutatá-meg, hogy a’ Magyar Nyelv a’ Szemítai Nyelvnek’ számába tartozik, hova a’ Fenn és Lapp nyelveket nem számíthatni, és hogy így az egész állítás nem egyéb mint káprázolat...”

Mégis akad érdemes kivétel, s nemcsak egy – ebben az időszakban is. A korai magyar nyelvű sajtó egyik úttörője, Molnár János (1728–1804) *Magyar Könyvház* című információs kiadványában német közvetítésű orosz forrásokból érdekességnek szánt rövid tudósításokat tesz közzé a finnugor népekről, s itt látható 1783-ban a legelső, magyar fórumban kinyomtatott rokon nyelvű szöveg – egy mordvin ima –, fordítással is ellátva. Molnár egyébként 1776-ban maga is írt Sajnovicsot buzdító, támogató, lapp szavakat is tartalmazó verset. Feltétlenül szólni kell a „pro” oldalán érvelő személyiségek sorában Sándor István (1750–1815) íróról és bibliográfusról, aki folyóiratnak szánt *Sokféléje* hasábjain – 1791 és 1808 között – meglepő hozzáértéssel, elismeréssel többször is hírt adott a finnugor nyelvrokonságról, s felvetette a rokon népekhez való utazás gondolatát is. E néhány szerző szava az olvasók és előfizetők szűk köreiből voltaképpen teljességgel visszhangtalannak bizonyult.

E századfordulós időszaknak, mintegy fél évszázadnak a leginveciózusabb alkotója, a világirodalomban s több tudományban is bámulatosan tájékozott Csokonai feltehetően minden elérhető forrást ismert, olvasott a finnugor népekről. Ő is eposzt tervez a magyar östörténetről, elképzeléseit egy 1802-es levelében így összegezi: „...Csak az »Árpád«-ról és őseinknek megtelepedéséről írandó heroica epopoeám is... sok olvasásra és vizsgálásra adtak nékem okot; mellyből nemzetünknek eredete, régi lakóhelye, más nemzetekkel való atyafisága, és hajdani szokásai világosabb fényre jönnek. Ezeket öszveszedni, elrendelni, historico-critica formában kiadni... interesszantabb volna... Rudbeckius, uppsaliai professor, kezdte legelőször a magyaroknak a lapponokkal való atyafiságát re-

besgetni, mellyről idővel Sajnovits egész könyvet írt... Újabb systemát vettet fel Hell, aki a karliaiakkal, Fischer, Büsching, akik a wogulokkal ...tett atyafiasokká bennünket...” Ellenszenvnek, előítéletnek nyoma sincs felkészültségét és lelkületét is jellemző episztolájában. Nem lehet véletlen, hogy búcsúversének is tartható utolsó nagy verskompozíciójában ilyen című rész is helyet kapott: *A lappon imája* (1804). Aligha tagadható, hogy ez összecseng a Sajnovics nevezetes munkájában feltüntetett finnugor nép nevével!

A magyarországi romantika kialakulása az eddigiekhez képest sem kedvez, inkább árt a rokonság ügyének, a nyelvrokonsági tematikának, s a korábbi évek, évtizedek elutasító magatartásától vezetettve további huzamos időkre adja meg az idegenkedés, elzárkózás alaphangját.

A finnugorság rendkívül nagy és hosszan tartó hatású ellenzékének bizonyult az egyébként számos területen kiváló tudós és szervező Horvát István (1784–1846), a délibábos magyar őstörténet és a dilettáns nyelvhasználgatás, szószármaztatás atyja, a pesti egyetem tekintélyes professzora. A korszak (a szabadságharc előtti liberális és polgári szemléletű mintegy három évtizednyi pozitív történeti periódus) legtöbb fontos költő és író személyisége nem tudta elhatárolni magát Horvát fantaszta tanításaitól, valóságos finnugor-gyűlöletétől, közülük még Vörösmarty sem. Hiába találjuk legnagyobb romantikus költőnk korai levelezésében nyomát bizonyos, nem érdektelen finnugor adalékoknak (például 1823-ban két észt népdal fordításának), a magyar honfoglalást s a vélt ősi mitológiát megidéző művében, a *Zalán futásában* nyoma sincs a nyelvrokonság ismeretére utaló motívumoknak. E témától való merev elfordulásának az is bizonyítéka, hogy – noha évtizedeken át akadémiakustársa volt a finnugrista Kállay Ferencnek, majd Reguly Antalnak, sőt Hunfalvy Pálnak is – gazdag hagyatékában egyetlen tőle származó szó sem utal a jelenlétében oly gyakran taglalt nyelvrokonság kérdéskörére.

Érdekes módon ez a korabeli, szinte általános tagadás vezetett odáig, hogy a finnugorságtól való különállást igen rangos fórumon, a Tudományos Gyűjtemény hasábjain kifejtő Pázmándi Horvát Endre (1778–1839) tiltakozó értekezésében 1823-ban mintegy ellenbizonyítékként adjon közre s elemezzen egy német forrásból vett híres finn népdalt („Jos mun tuttuni tulisi” – „Ó, vajha kegyesem jöne”) is. A nyelvrokonság irodalmából ez az eddig ismert második, eredeti nyelvű közlemény magyar nyomtatványban.

Az álmodozó vagy tiltakozó írások, szépirodalmi művek vagy tudományosnak szánt tanulmányok sokaságában a XIX. század ezen évtizedeiben alig akad józan szemléletű. Üdítő kivétel a felkészült statisztikus Lassú István (1797–1852), akinek „földrajzi leírásaiban” 1827-ben helytálló adatok, pontos információk találhatók a rokon népekről. A szárazság a műfajból következik, de mindenképp maradandóbb írások ezek, mint az „ősi dicsőséget” áhító, kereső számos korabeli honfitársának a tisztánlátást és az igazságot egészében nélkülöző, időközben teljesen elfeledett hőskölteménye. Ezért is öröndetes, hogy éppen ekkoriban lép előtérbe egymás után két, a harcot a későbbiekben pozitívan és döntően befolyásoló személyiség. Egyikük a jogi végzettségű, idővel őstörténészként munkálkodó Kállay Ferenc (1790–1861), egykor Kölcsey barátja, diáktársa, másikuk az ugyancsak jogász, majd a megpróbáltató utakra vállalkozó őshaza- s rokonságkutató Reguly Antal (1819–1858). Ő, érdekes módon, pesti tanulmányai idején Horvát István házában volt diáklakója. Regulyt nem fogták meg a hírhedett tanok, inkább taszították – a valódi tudomány irányába. Szakmájukat tekintve mindketten messziről indultak, s viszontagságok után érkeztek meg a rokonokhoz: Kállay könyvek tengerén át, Reguly a maga testi mivoltában. Kállay mint a finnugor népekről írt első önálló, magyar nyelvű

munka (*Finn – magyar nyelv*, 1844) szerzője, nevezetes személyisége tudományos életünknek, Reguly pedig mint a finnugor népeket (finneket, lappokat, észteket, vótokat, mordvinokat, cseremiszeket, votjákokat, de elsősorban a vogulokat és az osztjákokat) 1839 és 1847 között személyesen felkéréső, nyelvüket és hagyományait gyűjtő, a könyvtári bűvárlást az előbb és fontosabb terepmunkával felváltó entuziaszta. Kállaynak, részben érthető, részben még vizsgálándó okokból, alig van hatása, visszhangja a maga korában s később is. Pedig 1847(!)-ben még egy pályadíjnyertes mitológiai írt! Több s növekvő elismerés övezi viszont Regulyt, igaz, főként halála után. Tudományukból s hagyatékukból mások lettek nagyok! Az is igaz, hogy Kállay „csak” a már meglevő rögzített tényeket, a korabeli teljes nemzetközi szakirodalmat foglalta össze, Reguly viszont teljesen új lelettel, anyaggal, friss és hiteles adatokkal tért haza gyötrelmesen nehéz újáról. A finn költészet gazdagságáról és különlegességéről (s voltaképpen a *Kalevaláról*, az úgynevezett *Régi-Kalevaláról*) is ő tájékoztatja először (1840-ben) a magyar olvasóközönséget. Mi több: néhány runóját le is fordítja. Kiadására csak 1986-ban talált módot hazája. Kecskemét és Debrecen összefogásának a gyümölcse az érdekes, fontos, karcsú kis kötet. S a világon is elsőként ő ismeri föl a többi finnugor nép (megkülönböztetett helyen a magyarral két legközelebbi rokon, a vogul és az osztják) költészetének rendkívüliségét, különlegességét, átütő emberi és esztétikai értékeit. E felfedezésével megrepeszteti látszik az elzárkózás és a közöny jégpáncélját, a száraz és holt nyelvi adatok mögött megsejteti az embert és a népeket, akik és amelyek a fölmutatott, jellemzett hagyományok birtokosaiként tehát semmiképpen sem lehetnek olyan esetek és szégyelnivalók, amilyeneknek sokan és sokáig vélték őket.

A magyar tudományban a rokon népekkel kapcsolatban voltaképpen Reguly útjától számítható az olvadási folyamat, s ugyancsak akkortól, de sokkal lassabban, körülményesebben a magyar irodalomban is. Nem lehet véletlen, hogy Reguly utazását olyan melegen – s az anyagi segítséget sem megtagadva – támogatta Széchenyi István, miként az sem véletlen, hogy Regulyt – rövid és tragikus élete végén – gyönyörű nekrológban (azóta sem értékelte ilyen szinten s szakszerűséggel a szűken vett szaktudomány sem) búcsúztatja Eötvös József.

Arról talán még kevesebben tudnak, hogy a fontos utazás megsegítése céljából a „magyar irodalomtudomány atyja”, Toldy Ferenc (1805–1875) még 1845-ben Reguly Társaságot alapított, amely egy album közreadásával is megpróbálta a gyűjtőmunkára fordítandó s küldendő szerény akadémiai támogatás összegét növelni. Ebbe a kötetbe Petőfi is küldött egy írást (az 1846-ban keltezett *Szilaj Pista* című elbeszélő költeményt). Ez a tény két okból is figyelemre méltó. A *Reguly-Album* végül is 1850 (!)-ben jelent meg, benne Petőfi versével. Közismert, hogy a szabadságharc bukása után egy ideig a cenzúra szigorúan tiltotta nevének még a leírását is. Az *Album* tehát valamiképp elkerülhette a cenzor figyelmét. Petőfi szereplése itt közvetett módon igazolja a költő szimpátiáját a rokonkutató Reguly s az általa képviselt ügy iránt, életművében ugyanis semmi egyéb jel nem utal ilyen irányú érdeklődésre.

Több más jelentékeny korabeli személyiség (Jósika Miklós, Szigligeti Ede, Vahot Imre) mellett egy korai elbeszélésével (*A munkácsi rab*) Jókai Mór is szereplője ennek a fontos kiadványnak, amely ma is alapműve a Regulyra vonatkozó kutatásoknak. Jókai roppant életművében később is többször találkozunk a rokon népek iránti érdeklődés jeleivel. (Ezúttal csupán két nevezetes kötetét, az *És mégis mozog a Föld* című regényét – 1872– és őshazakutató főhősét, Barkó Pált említem, akinek alakját részben Regulyról

formázta, illetve másik regényét, a *Szabadság a hó alatt* címűt – 1879 –, amelynek finn vonatkozásaira gyakran hivatkoznak a kutatók.)

A *Kalevala*, majd a finn és az észti irodalom azonban voltaképpen csak 1850 után válik apránként és eltérő mértékben ismeretessé Magyarországon. Megkockáztatható az az állítás, hogy a finnugor népek irodalmának mintegy szálláscsinálója hazánkban a világ más tájait és nyelvterületeit is rohamosan meghódító finn eposz. Ebben a térhódításban elévülhetetlen érdemeket szerzett a finnugor nyelvészet mellett a finnugor népek költészetének a jelentőségét is felismerő Hunfalvy Pál (1810–1891), illetve a körülötte csoportosuló finnbarát filológus társaság. Ő írt először részletesen a *Kalevaláról*, sőt néhány részletének lefordítására is vállalkozott, s nyelvünkön elsőként méltatta az észti és a finn irodalmat. Több kevéssé ismert kísérlet után Barna Ferdinánd (1820–1895) elismerést érdemlő (de elismerést ez ideig tisztázatlan okok miatt mégsem nyerő) vállalkozása eredményeként 1871-ben megjelent végre az első teljes magyar *Kalevala*, világviszonylatban is a harmadik formahű átültetés.

Az „áttörés” jeleként is felfogható, hogy 1872-ben a budapesti egyetemen megszervezik a világ első finnugor tanszékét. (Mivel ez Bécs, vagy ha úgy tetszik, a Burg hozzájárulásával történt – Toldv [Schedel] és Hunfalvy [Hunsdorfer] hathatós támogatása nyomán –, a tudományos és az áltudományos ellenzéknek kapóra jött a másik [ugor, uráli stb.] tábornak jutott osztrák támogatás; vádként hangoztathatták. Ezért is épülhetett be a „halzsiros atyafiság” kérdése a XVIII. századtól [hisz Mária Terézia is támogatta Sajnovics lappföldi útját] 1945-ig – sőt: napjainkig – mint magyarellenes mesterkedés a tudományt politikaként is felfogó, különböző színezetű, elfogult, hazafiaskodó irányzatok érvkészletébe.) A tanszék vezetője, a német származású Budenz József (1836–1892) a hivatásos tudomány színvonalára emeli a Magyarországon addig száz éven át tulajdonképpen műkedvelői szinten művelt finnugor nyelvtudományt. A korábban parttalannak látszó finnugrisztikát azonban hosszú évtizedekre a szigorú, módszeres nyelvészet szűkös medrébe terelte. Tanítványai a századvég s a századelő kiválóságai, gyakorlati (utazógyűjtő) s elméleti (feldolgozó) nyelvész specialisták. Hunfalvy és Budenz idején a közvéleménynek egy nem jelentéktelen hányada elfogadja már rokonnak a finnugorságot (persze főként a finneket és az észteket, a Budapestre érkező lappokat és szamojédokat viszont látványosságként mutogatják, s az állatkertben szállásolják el), de jelentős még az ellentábor a tudósok közt is. Ők – a finnugor előretörés láttán – a század utolsó negyedében kirobbantják az ún. ugor–török háborút, amely példátlan hevességgel, kíméletlenséggel folyik könyvek, folyóiratok, napilapok hasábjain, katedrákon és előadói pulpitusokon.

Arany János, aki ekkoriban még a Magyar Tudományos Akadémia titoknoka (főtitkára) is, rosszkedvűen, olykor ingerülten figyeli a sejtethető, készülő vihart „egy pohár vízben”. (A tényleges „háborút” már nem érte meg.) Lelke mélyén, bevallatlanul, nyilván helytelenítette, hogy a talán legmagyarabb kérdésről nem magyarok (nem magyar származású tudósok) folytatnak vitát: „Oh Budenc, Budenc! magad is már mennyire túlmensz...”, fakad ki. Roppant tekintélyével legalábbis befolyásolhatta, csitíthatta volna a nyelvvel s főleg az etimológiákkal kapcsolatos egyre több vitát, de ő voltaképp (talán a benne még mindig élő Horvát István-i hatásra) szíve mélyén sohasem tudott megbarátkozni a nyelvrokonsággal. Mint korrekt akadémikus és hivatalnok, akadémiai irataiban mintegy jegyzi, látszólag el is ismeri a finnugrisztika fokozatosan érvényesülő tanításait, költőként és szuverén (saját véleményét kifejtő) tudósként azonban nem vesz tudomást e

tételekről. A magyar régmúltat idéző műveiben nyoma sincs finnugor jelzéseknek (például a *Kalevala* és az 1864 óta rendelkezésre álló Reguly gyűjtötte vogul szövegek ismertének), inkább a hun álmok s a germán mitológia világa él benne továbbra is, idővel azonban hun eposzát is abbahagyja. Legtöbbet idézett (s a finnugrisztika eredményeinek adekvát felhasználására nagyszerű lehetőséget kínál) tanulmányában, a *Naiv eposzunkban* – 1858 – úgyszintén nem található egyetlen finnugor utalás sem. (A költészetében, főként ritmikájában s alliterációiban kalevalai hatásokat kimutató újabb kori kutatások igazát a körülmények, a tények és az évszámok együttes mérlegelése cáfolni látszik.)

Kifejezetten ingerülten reagál e zajos tudományos csata eseményeire Vajda János, aki egyébként sem híve tényleges nyelvrokonságnak (de az őstörténet kutatásának sem).

Néhány éves átmeneti csend és eredménytelenség után (amelyben természetesen, de alig észrevehető módon apránként s állandóan gyarapodott a finnugor irodalmak magyar képviselője) bekövetkezett a döntőnek is nevezhető áttörés. Vikár Béla (1859–1945) áttünetésében 1909-ben megjelent – s óriási könyvsikernek bizonyult – a második teljes magyar *Kalevala*. Ez a fordítás – máig – számos új kiadást ért meg, s időközben mintegy beépült a magyar nemzeti műveltségbe, tartós és jelentős hatást gyakorolt a magyar irodalomra is.

Jórészt e nevezetes fordítás árnyékában, 1910-ben egy másik rendkívül fontos, sőt bizonyos tekintetben a *Kalevalánál* is jelentősebb könyv, egy antológia is napvilágot látott. A szinte teljesen ismeretlen, kis rokon népek folklórjából készült válogatás Zempléni Árpád (1865–1919) áttünetésében s átdolgozásában jelent meg. Ennek a költészetnek az értékét s a magyar folklórral, hagyományokkal való lehetséges összefüggéseit már Reguly Antal is sejtette, le is írta, de teljesen visszhangtalanul. Zempléni Árpád ismét felismerte fontosságát, a javából fordításokat is készített (*Turáni dalok* – 1910). A *Kalevala* látványos szenzációja azonban félresöpörte kötetét, amelynek néhány évvel később közreadott német (1914), majd angol (1916) verzióját viszont a világháború süllyesztette a feledés tengerébe. Zempléninek kétséget kizáróan nem volt szerencsés az az ötlete, hogy válogatásának a *Turáni dalok* címet adta. A „turáni” szó az 1919 utáni Magyarországon egyre inkább egyet jelentett a politikai és a tudományos (áltudományos) jobboldalissággal, esztétikai szempontból pedig a dilettantizmussal. Zempléni azonban semmiképp sem sorolható ezen „turanisták” közé, hiszen 1919-ben már meghalt, ezért is igaztalan és méltánytalan ilyen megítélése. Kötetének legértőbb, napjainkban is érvényes ismertetését egyébként Tóth Árpád írta 1919-ben a Nyugatban. Zempléni költészetét s műfordítását irodalmunk két másik személyisége is kedvelte. Móricz Zsigmond és Krúdy Gyula csupán Zempléni kapcsán szóltak – kivételesen – a finnugor tematikáról.

A XX. század első évtizedében „új szelek” kezdenek fújni a magyar irodalomban. Bár Ady Endre terjedelmes életművében (főként lírájában) viszonylag kevés a finnugor motívum, téma, egy-egy korai cikke, sőt novellája (például az 1903-ban írt *Két tanár úr* című) tagadhatatlanul bizonyítja érdeklődését és rokonszenvét e téma iránt. Személyisége egészének, költői egyéniségének markáns jegyei alapján több kutató is a kalevalai énekesek, a finnugor sámánok késői, nagy hatású utódát, tényleges megszemélyesítőjét véli látni benne.

A *Kalevala* a XX. század egymást követő évtizedeiben egyre inkább részévé válik a magyar műveltségnek. Nyomában az izmosodó újabb finn irodalom és az önállóvá vált, gyorsan fejlődő Finnország eredményei is mind több elismerést keltenek Magyarországon. Tiszteletet ébresztenek maguk iránt a függetlenné vált észtek is, 1929-ben Bán Ala-

dár (1871–1960) tolmácsolásában eposzuk, a *Kalevipoeg* is megszólal magyarul. 1920 és 1940 között öt alkalommal szerveznek nagyobb, „rokonkedvelő” tömegeket megmozgató kulturális találkozót. E változó helyszíneken tartott „kultúrkongresszusoknak” az is eredménye, hogy a három önálló finnugor állam – Magyarország, Finnország és Észtország – kapcsolatai az élet más területein is sokasodnak. Ahogy azonban – a hivatalos politika támogatásával – egyre erősödik a pánfinn gondolat, a Nagy Turán eszméje, úgy virágzik nyomában a dilettantizmus, a közös himnuszokat, indulókat eredményező álirodalom, s szorul ki a díszes kiállítású kiadványokból a valódi tudomány s az értékes irodalom.

A húszas évektől némiképp enged a közöny a kisebb nyelvrokon népek iránt is, tudományos szaklapok közölnek ismertetést új keletű irodalmukról, alakuló irodalmi nyelvükről, összefoglaló kézikönyvek vállalkoznak a korábbinál részletesebb bemutatásukra. Különösen fontosnak tartható a nyelvtudós Zsirai Miklósnak (1892–1955) gyakran emlegetett és szívesen forgatott, gazdagon illusztrált, terjedelmes könyve, *A finnugor rokonságunk* (1937). Az a tény azonban, hogy ezek a kisebb finnugor népek – kevés kivétellel – 1917-től szovjet nemzetiségek lettek, a két világháború közötti újabb időkben sem kedvez a megismerő törekvéseknek, s más, immár az egykori osztrákellenességet friss szovjetellenességre felcserélő politikai természetű előítéleteket is ébreszt – régiek mellé – a nyelvrokonság e kevéssé ismert tagjai iránt.

Az igényes irodalom (a műfordítás szintjén) és a filológia (az irodalomtudomány területén) jórészt továbbra is tartózkodó. A kor kiemelkedő költői, tudósai, művészei közül (az építészet, a képzőművészet és a zene területén) viszont néhányan már fönntartás nélkül elfogadják és elismerik a rokonságot. Ezt egy teljességre nem törő számbavétel is igazolja: Kosztolányi Dezső minden idők legszebb magyar esszéjét írta a 100 esztendő *Kalevaláról* (1935), észt művek fordítására is vállalkozott, s több karcolatban is szólt a nyelvrokonságról. Juhász Gyula költészetének számos darabjában is kimutatható az archaikus finnugor-ősmagyar vonulat, s ő maga is sámáni alkatú, kalevalai énekes. Kodolányi János gazdag publicisztikájában, történeti regényeiben nem is egyszer leírva látható a már példává nőtt, nagyon (sőt elfogultan) szeretett Suomi, és archaizáló stílusában jelen van az obi-ugorra utaló őmagyar nyelv. Németh László nagy formátumú gondolkodó, kereső, vívódó, kísérletező életművében többször is felbukkan a nyelvrokonság, főként a *Kalevala* és a finn élet- s természetszemlélet. Gulyás Pál számára – költészete tanúbizonysága szerint – a *Kalevala* jelentette a legnagyobb világirodalmi élményt. Kodály Zoltán vokális szerzeményeiben is megkülönböztetett hely illeti meg a finn és a csere-misz témákat, dallamokat és szövegeket, s mi több: tudósi pályáján is részben Ilmari Krohn példája és gyakorlata indította el. Velük ellentétben Babits Mihály viszont továbbra is „átnéz” a rokonság feje fölött, s nincs sok köszönet a legolvasottabb hazai „világirodalomtörténész”, a szellemes Szerb Antal ironikus felhangú rokonságbemutatásában sem. A nyelvrokonság kérdésében nem nyilatkozik hosszú sorát (nem kevés nagy névvel) szintén lehetne folytatni.

Van azonban költő, József Attila, aki csalhatatlan érzékkel fedezi fel a finnugor népek költészetében (első látásra csak a *Kalevalában*) a tiszta forrást, s túllépve a pusztá ismertetésen, elismerésen, lelkendezésen és a fordításon, költészetébe be is áramoltatja ezt a különös erejű, hatású friss és szokatlan folklórt. Életművének ez ideig főként csak a kalevalai motívumait (ritmikát, alliterációt) emlegették. Híres töredék-költeménye, a *Szól a szája...* finn ihletését Képes Géza mellett más kutatók is észlelték, elemezték, a köz-

vetlen mintául szolgáló, illetőleg a már szinte egészében átvett *Kalevala* részlet és a József Attila-i sorok egymás mellé állítása azonban többnyire elmaradt. Együttes bemutatásuk érdekes is, tanulságos is:

Kalevala, 17. runo (Vikár Béla fordítása)

.....
*Ne fald föl szívem közepét,
 Lépemet ne túrd szanaszét,
 Ne hasogasd már hasamat,
 Ne tapodd tovább tudómet,
 Köldököm ne rágd, ne lyuggasd,
 Lágyékim ne tépd, ne szaggasd,
 Ne sarabold hátam csontját...*

József Attila: *Szól a szája....*

.....
*ne bolondozz a belemben
 ne kopogj a kebelemben
 babos vesémet ne vesd ki
 ne lankaszd a lábaimat
 ne szakaszd a száraimat
 .....
 ne torlaszd el a torkomat
 ne lapulj meg a lépemen...*

Úgy vélem azonban, hogy túl e meggyőző egybeesésen, lírája, nyelve mélyrétegeiben, a szemléletben, egy-egy motívumban (például *A hetedik* című versében) ott munkál a számkra a finnél is többejt jelentő, archaikusabb és markánsabb közelebbi rokon, a vogul és az osztják népköltészet is (például figura etimologicáiban). Kortársak tanúsítják, hogy József Attila kicsinyke könyvtárában ott sorakoztak Munkácsi Bernát nevezetes vogul népköltési kötetei is.

A hatáskutatás területén jóval kevésbé ismeretes, s ezért legalább az említést megérdemli a jeles néprajzos Sebestyén Gyula elfelejtett eposzkísérlete, a *Gesta Ungarorum* (1925), amely a krónikák anyaga mellett a rokon népek költészetéből kíséri meg a magyar múlt rekonstrukcióját, valamint – későbből – a ma is olvasott, gyakran kiadott *Mondák könyve* (1955), amelynek ősmagyar anyagát ugyancsak a finnugor népek költészetéből merítette a nagy felkészültségű ifjúsági író, Komjáthy István.

A két világháború között a finn szépirodalom is megtalálja méltó magyar tolmácsolóit. A prózában a kiváló nyelvész, N. Sebestyén Irén (1890–1978) személyében (aki egybek mellett J. Linnankoski és a Nobel-díjas F. E. Sillanpää műveinek fordításával hódít lelkes olvasótáborát Suomi literatúrájának, későbbi vállalkozásaival pedig a lapp népköltészetnek); a lírában pedig Képes Géza, aki nyelvészprofesszorai, Gombocz Zoltán és Zsirai Miklós ösztönzésére kezdi meghódítani anyanyelvén Finnország modern énekeinek műveit, majd az észt költészetet – s nyomukban a kisebb rokon népek gazdag folklórját és újabb irodalmát. Már a harmincas években megkezdte a vogulok, az osztjákok s a többi „kicsik” népköltészetének tanulmányozását, fordítását, de felgyülemlett anyagát csak 1972-ben tudta közreadni *Nappél és éjjél* címmel. Azt azonban, hogy ez az antológia a *Kalevala*val egyenértékű közvetítés és szenzáció a magyar és a világirodalom számára, kevesen érzékelték, s még kevesebben ismerték el. E témakörbe vágó tanulmányai is filológiai revelációk. Vikár Béla mellett kettejüknek köszönhető, hogy a nyelvrokonság irodalma értékének, jelentőségének megfelelő magas szinten szólalt meg magyarul.

A második világháború után voltaképpen csupán a hatvanas, hetvenes évektől kezdődik meg a nyelvrokon irodalmak újabb s minden korábbinál erőteljesebb jelentkezése, áttörése kiadóknál, folyóiratoknál, tudósok, költők és fordítók szélesebb köreinek szem-

léletében és tevékenységében. Miért nem korábbi ez a dátum, miért nem 1945-tel kezdődik ez a periódus? – kérdezhetnénk. Nyilván a nacionalizmus esetleg azonnal jelentkező vádjától való félelem, a közelmúlt turanista törekvéseitől, kiadványaitól való elhatárolódás okából. A finn és észti irodalmat illetően bizonyosan így volt. Node a kisebbek? Azokhoz végre, gondolhatnók, közvetlenül is hozzá lehetett férni, jutni mint szovjet, szocialista nemzetiségi irodalmakhoz. De a sokaktól régen várt tudományos, kulturális kapcsolatok korántsem alakultak úgy, s főként olyan gyorsan, mint azt sokan várták. Az utazások megkezdésére igen sokáig kellett várni, s a rokon népek legtöbbször később sem lehetett eljutni, a várt könyvek, kiadványok pedig lassan, rendszertelenül csordogáltak Magyarországra. Ami pedig az irodalmat illeti, ott ért a legnagyobb csalódás bennünket. Magyarázat helyett elég kézbe venni a *Szovjet költészet antológiáját* az ötvenes évek elejéről. Talán nem szükséges a témákat felsorolnom, a népek százhangú kórusa (köztük nyelvrokonaink) egyetlen nevet zengtek. Igényesebb olvasóközönségünk ebből éppúgy nem kért, mint a turanista zengeményekből. Az előítéletek viszont újrászülettek vagy megerősödtek: nincs ezeknek kultúrájuk, valódi irodalmuk! Kulturális politikánk súlyos melléfogásait évtizedek munkájával alig lehet helyrehozni, rokonságunk is nehezen kemereg ki a beskatulyázásból. Az olvasás s az olvasztás folyamatában megint csak a *Kalevaláé* az érdem, s nyomában az ötvenes évek második felében óvatosan ismét jelentkezik a finn, majd az észti irodalom, később a vogul és az osztják folklór is. Ekkoriban már egyre érzékelhetőbb az a hiány, amelyet korszerűnek hitt világkép-, műveltség-, világirodalom-fogalmunk szűkössége jelent. Ez az Európán kívüli világ tudatunkból való kirekesztettség mellett a saját nyelvrokonainkkal kapcsolatos ismereteink elavultságában, csekélységében is tapasztalható. S éppen e tekintetben a legnagyobb finnugor nyelvű népre, a magyarra – érthetően – bizonyos kötelezettségek is hárultak, a közvetítés és a továbbadás feladatai. A XX. század második felére felhalmozódott adósságaink már csak ezért is kényelmetleneknek bizonyultak, némi lelkifurdalást is előidézőknek.

Egyre többen ismerik fel, hogy a korábbi eredmények most már nem kielégítők, s érzékeli azt is, hogy a szemlélet- és ízlésváltozás következtében Vikár eddig sokat s méltán dicsért *Kalevala*-fordítása felett is eljárt az idő. A felismerés eredménye három új, teljes és kitűnő magyar *Kalevala*-átültetés (Nagy Kálmáné 1972-ben, Rác Istváné 1976-ban, Sente Imréé 1984-ben [ez utóbbi még nem jelent meg]). Az Európa Kiadó sorban s önálló kötetekben jelenteti meg a rokon népek meseit, majd a modern finn és észti irodalom számos alkotását is. Fiatal, jól felkészült, nyelvet is tudó prózafordítók kezdenek munkálkodni, némiképp a filológiai tudományokban is tért hódít a finnugor tematika, e kérdéskörben készült néhány igen jól használható bibliográfia is. S végre kedvező változás észlelhető a nyelvrokon népek irodalmától legrégebb óta s legmakacsabban ódzkodó költőink magatartásában is, s mind többen kapnak közülük kedvet ahhoz, hogy – megbízható nyersfordítások alapján – vállalkozzanak a finnugor rokonság irodalmának fordítására. A hosszabb sorból ezúttal csupán néhány nevet említhetek: Illyés Gyula, Ágh István, Csoóri Sándor, Jékely Zoltán, Kormos István, Nagy László, Simon István. A költők és kutatók közös munkájának egyik legszebb gyümölcse a keleti finnugor népek irodalmát reprezentáló, csaknem ezeroldalas antológia, a *Medveének* (1975).

Bede Anna, Rab Zsuzsa és Tandori Dezső valósággal beleszeretnek ebbe az erőteljes, szokatlan s áradóan gazdag költészetbe, s több kötetnyi értékes összeállítás bizonyítja érdeklődésük és munkálkodásuk eredményét. Rab Zsuzsa kitartó és művészi munkájának jóvoltából a magyar olvasó 1985-ben kezébe vehette a második finnugor eposz, a *Kalevi-*

poeg immár teljes és igényes fordítását, Bede Anna érdeméből pedig már 1984-ben megszólalt magyarul a világban ez ideig úgyszólván teljesen ismeretlen harmadik finnugor eposz, a mordvin *Szijaszar* is. Tandori Dezsőnek köszönhető a finnugor mitológiai és történeti énekek gazdag választékát tartalmazó összeállítás, a *Földisten lánykérőben* (1982). A sort folytathatnám.

De az eredmény nem csupán szép, testes fordításkötetekben jelentkezik, hanem hatásokban is, amelyek sokfélék, eltérő jellegűek és mélységűek. A figyelmes vizsgáló előtt nyilvánvaló, hogy a nyelvrokonság jelen van az élő magyar irodalom sejtjeiben, szövetében. Illyés Gyula mindig is érdeklődéssel viseltetett a finnugorság iránt, kisebb-nagyobb írásaiban (igen bátran, ma is megszívlelendően, például már 1934-ben *Oroszország* című könyvében) jegyzeteiben, esszéiben e rokonszenvének többször is tanúbizonyságát adta. Mint oly sok nehéz sorskérdésben, a magyarság eredetét (s ebben finnugor nyelvét) is a maga összetettségében érzékeli s szóaltatja meg költészetében több helyen is. Juhász Ferenc egyszerűbb hangvételű korai költészetét nehéz lenne elemezni a *Kalevala* ismerete nélkül, későbbi „hosszú verseivel” pedig olykor mit sem kezdhetne a kutató az obiugor népköltészet gondos tanulmányozását mellőzve. Kozmikus költészete szerkezeti, képi és motívumrendszerének, bonyolult szószerkezeteinek, jelzősorainak egyik közvetlen mintáját, forrásvidékét a vogul és az osztják kozmogóniai és mitológiai versek világa jelenti. Felismerhető a finnugor hatás a Nagy László-i életmű egyes helyein is (*Medvezsoltár* című kötete megjelenése idején éppen vogul medveénekeket fordított). Meglehetősen hosszú névsor állítható össze azokból a kortárs magyar költőkből, akiknek legalább egy, de inkább több, mondandóhoz alkalmazott kalevalai vagy más finnugor szellemű, formájú verse is van. Néhány név egy hosszabb sorból: Áprily Lajos, Bede Anna, Buda Ferenc, Csanádi Imre, Erdélyi József, Jánosy István, Keresztury Dezső, Kiss Anna, Kiss Dénes, Mátyás Ferenc, Simai Mihály, Weöres Sándor. Határainkon kívül élő magyar költőket is lehetne említeni itt, mások mellett például az erdélyi Gellért Sándort, Varga Imrét, aki hosszú időn át Csehszlovákiában élt és publikált, és az NSZK-ban tevékenykedő Máté Imrét.

Az elmondottak a maguk vázlatosságában is feltétlenül igazoltak egyvalamit: irodalmunk mintegy kétszáz éves tusakodás után voltaképpen csak napjainkra fogadta el a rokonságot, noha még mindig nem teljes szívvel, meggyőződéssel. Ennek eredményeképpen az egész magyarságban érzékelhetően megnőtt az érdeklődés a finnugor népek s kultúrájuk iránt. Ma már az iskolai tankönyvekben is helye van a *Kalevalának*, szóba kerül más rokon népek költészete is, s a tanulók minden eddiginél részletesebben tájékozódhatnak e közösségek életéről, műveltségéről. Az sem elhanyagolható körülmény, hogy a hivatásos finnugor nyelvészek értelmesebbje is belátta: az egyoldalúság az ő tudományszakuknak sem válik hasznára, s most már részben maguk is szorgalmazzák a rokonság sokirányú, sok szempontú kutatását. Mindezt több ezres bibliográfiai tételjegyzékkel lehetne dokumentálni, igazolni.

Ellentábor, persze, ma is van, amelyet a megsokasodott tények és érvek erejével is képtelenség meggyőzni. A nyelvrokonság elleni támadások öt földrészen, ezer címen és ürüggyel változatlan hevességgel folytatódnak, s néha az irodalom oldaláról is kapnak támogatást – délibábos etimológiai és őstörténeti esszék, fejtegetések formájában. Ezekre olykor magyarázatot is lehet adni: „ellen-mítoszokként” támadnak fel bizonyos – ugyan-csak tetszhalálból élesztett – „ősibbséget”, szuperkontinuitást, felsőbbrendűséget sugalló, hasonlóképpen áltudományos elméletekkel szemben.

Más részről: amilyen örvendetes a finnugor-párti költők és írók számának növekedése s fordítói vállalkozó kedvük feltámadása, annyira sajnálatos, hogy tömött soraikból nem lép előtérbe Képes Géza típusú és felkészültségű alkotó, aki eredeti nyelvből és nem csak nyersfordításból dolgozna. A (kis) nyelvek – köztük a finn! – nem-tudásának egyik következménye, hogy növekvőben a nyelvet ugyan beszélő, de nem par excellence költők, lírafordítók száma. Ennek veszedelmes következményeit – a fordítások színvonalát, esztétikai értékét, formai hűségét illetően – talán nem kell ecsetelnem a műfordításban nagyhatalomnak tartott nemzetünknel.

Sajnos, a finnugor tanítás híveinek körében is akad túlzó, megszállott, sőt a dilettantizmusba átcsúszó tollforgató, aki például vogul sámánőseit negyven nemzedéken (!) át képes nyomon követni, vagy akinek minden magyar szóról (nyilvánvaló jövevényszóról is!) rokonnyelvi etimológia-bokor nyílik ki fantáziájában, s burjánzik megállíthatatlanul. – S milyen erős megint a török tábor! Tájaiakon viszont legalább bőven akad keresni- s találtnivaló tudósnak, irodalmárnak egyaránt.

A harc nyelvünk finnugor mivoltának kérdésében mindenképpen eldöntöttnek tekinthető. A magyar őstörténet és etnogenezis ügye azonban nem azonos a finnugrisztikával s főként például a gégezárhangok kutatására korlátozódó, legújabbban megint beszűkülő finn-ugor nyelvtudománnyal, emennél több és összetettebb kérdés. Rengeteg még a homály, az indulatos vita, ezért is kellene örvendeni annak a kevésnek, ami bizonyosság. A finnugor tanítás érvényességéhez nem férhet kétség, s miközben meg nem szűnő utóvédharcait folytatja a világ valamennyi nyelvét és kultúráját a magyarból levezető grafomákkal, Sajnovics művének ha megkésett, de örömteli visszhangjaként is 1983-ban napvilágot látott egy testes, szép kiállítású magyar nyelvű lapp költői antológia (*Aranylile mondja tavasszal*), majd nyomában az első ismert lapp író, Johan Turi *Elbeszélés a lappokról* című műve is. Nyugodt lélekkel elmondhatjuk hát, hogy „Lappóniából hurcolt nyelvünkön” – minden akadályt leküzdve – napjainkban élve él s egyben hat is Magyarországon és a magyarság lelkében, szellemében a finnugor nyelvrokonnok irodalma.

Bizonyosságul s zárásként, a száraz adatokat, felsorolásokat, fejtegetéseket oldó, enyhítő példaként álljon itt egy valódi igazolás a hatásról, ihletésről. Kányádi Sándor hosszabb ideje érdeklődéssel és szeretettel tanulmányozza a kis finnugor népek irodalmát, s a votják költőnő, Asalcsi Oki (1898–1973) sorsával, verseivel megismerkedve balladát írt.

OKI ASALCSI BALLADÁJA

vannak vidékek kietlen
messziségekbe veszetten
vidékei az őshitnek
ahová utak nem visznek
de eltalál visszaréved
behunytt szemmel is a lélek
nyomra lel a szó a dallam
kötése köt oldhatatlan
csángónál is csángóbb éren
Oki Asalcsi nővérem
véremmel egy vér ki verset

két megyényi népnek szerzett
két megyének két kötetnyi
verset s utána letenni
váltani a tollat késre
sztetoszkópra és szikére
megmaradni néma társnak
híven ahhoz kit bezártak
Kuzebaj Gerd csöndjét önként
vállalni de nem az önkényt
életen át hallgatással
dacolni az elnyomással

*köldök-néző Európa
honnan is tudhatta volna
nem lett belőle botránykő
mért nem dalol a votják nő
csak ki érte csak ki élte
s két megyényi kicsi népe
csak ők tudják csak mi tudjuk
még álmunkban is motyogjuk
el mert hallgatni s gyógyított*

*meghódoltat és hódítót
életen át hallgatással
szembeszállt az elnyomással
csángónál is csángóbb éren
Oki Asalcsi nővérem
két fényképed csokor versed
ennyid maradt rám s a merszed
hogy legalább a családnak
elmondjam a balladát*

Asalcsi Oki a votják nyelvű líra megteremtőinek egyike, a votják irodalom legnagyobb egyénisége, Gerd Kuzeбай baráti körének tagja. Mindössze két vékonyka verseskötete jelent meg, még a sokat ígérő húszas években. Mikor 1930 táján nacionalistának bélyegezve megindult ellenük a rágalomhadjárat s Sztálin emberei elhurcolták Gerdet, Asalcsi Oki befejezte irodalmi működését, haláláig hivatásának élt, szemorvosként – négy éven át a fronton – dolgozott. Rábeszélésre sem vett többé tollat a kezébe, a rehabilitálások évei után sem. Ifjú- s öregkori képe együtt jelent meg összegyűjtött verseinek az élén 1968-ban. Sokat idézett verse egyik kötetének is címadója: *Miről dalol a votják nő?* – Lám, ennyi a legkevesebb, de nélkülözhetetlen információ Kányádi remekének jobb megértéséhez, a rokonszenv, a sorsközösség, az együttérzés Erdélyben, 1982-ben született balladájának motívumaihoz.

Kis terjedelmű cikkből nagyobb tanulmányon át nőtte ki magát két kiadást megélt könyvvé. (A második kiadás bővebb és teljesebb előzményénél.) A témához három évtizede – s még ma is – gyűjtöm az adatokat. Voltaképp a „nyelvrokonság és az őstörténet” hazai irodalmi felfogásának reakcióját, értékelését vizsgálom szemmel tartva a tudományos és az áltudományos visszhang arányait. Megközelítésmódom semmiképp sem „nyelvészettelenes”, de az ortodox, arisztokratikus, kizáró szemléletű nyelvész megnyilatkozásoktól határozottan elzárkózom.

